

Inleiding

1. Meer en meer werd in de laatste twintig jaar aandacht besteed aan de snelheid – alhoewel men het meestal heeft over de traagheid – van de rechtspleging en van het gerecht in het algemeen. Het belang van een snelle rechtsgang geldt overigens niet alleen in het strafrecht. Ook in andere rechtstakken werd gelijktijdig de aandacht gevestigd op de klaarblijkelijk steeds trager verlopende justitie¹. De verplichting om eenieders zaak binnen een redelijke termijn te berechten, geldt immers ook in het civiele recht. Toch komt de vereiste van berechting binnen redelijke termijn in de strafrechtspraktijk meer dan in het civiele recht in de kijker te staan, al was het maar omdat de partijen die in een burgerlijk geschil verwikkeld zijn doorgaans meer vat hebben op het verloop van het proces dan in strafzaken het geval is. Bovendien heeft een strafproces een uitermate ingrijpend karakter. Dat geldt niet alleen voor de verdachte, die zich zal moeten verantwoorden voor zijn daden en de straf moet ondergaan die hem desgevallend zal worden opgelegd, maar ook voor de benadeelde. Door het participeren aan of volgen van het strafproces, wordt het slachtoffer immers opnieuw geconfronteerd met de feiten. Ongetwijfeld is het voor beide partijen wenselijk dat het strafproces en de uiteindelijke uitspraak niet al te lang op zich laten wachten. Na verloop van tijd dooft de strafbehoefte uit en wordt het nog moeilijk de feiten of de onschuld te bewijzen². De macht des tijds is immers onmiskenbaar³. Ook de strafrechtspleging, die niet enkel de rechtsveiligheid maar ook de rechtszekerheid dient, moet daarmee rekening houden door het stellen van algemene grenzen.

Wat de *verdachte* betreft, is het belangrijkste argument voor een snelle strafrechtsbedeling uiteraard dat hij dan ook eerder weet waar hij aan toe is, zodat hij niet onnodig lang hoeft te leven onder de druk van een strafvervolging⁴. Dat is een oud⁵, maar daarom niet minder pertinent argument. Minstens even essentieel is bovendien het argument dat een snelle afhandeling van strafzaken de waarheidsvinding ten goede komt⁶. Naarmate het tijdsverloop tussen het plegen van het misdrijf en de strafrechtelijke afdoening daarvan toeneemt, zal het bewijs in omvang en kwaliteit verminderen, bijvoorbeeld doordat getuigen onder tussen zijn overleden of niet meer over een scherpe herinnering aan het gebeurde beschikken, of omdat intussen bewijsstukken zijn verdwenen of verloren gegaan⁷. Op grond van die vaststelling werd het concept verjaring reeds verdedigd

¹ Zie bv. B. SCHOENAERTS en M. LAMIROY, *De Belgische justitie: een kafkaïaanse nachtmerrie: analyse en remedie*, Gent, Mys & Breesch, 1995, 383 p.

² Vgl. HR 19 maart 1985, *N.J.* 1985, 689.

³ G.A. VAN HAMEL, *Inleiding tot de studie van het Nederlandse strafrecht*, Haarlem, De Erven F. Bohn, 1907, 617.

⁴ A. DEN HARTOG, *Artikel 6 EVRM: grenzen aan het streven de daad eerder op de daad te doen volgen*, Antwerpen, Maklu, 1992, 11.

⁵ Zie bv. reeds C. BECCARIA, *Over misdaden en straffen* (ingeleid, van aantekeningen voorzien en vertaald door Dr. J.M. MICHIELS), Antwerpen, Kluwer, 1982 (2e ed.), 128, die er ook op wees dat hoe eerder de straf is uitgesproken na het plegen van het misdrijf, des te rechtvaardiger en nuttiger zij is.

⁶ Niet voor niets luidt een Franse rechtsspreuk “avec le temps qui passe, c’est la vérité qui s’enfuit”.

⁷ A.J.A. VAN DORST, *De verjaring van het recht tot strafvordering*, Arnhem, Gouda Quint, 1985, 51.

als een instelling die de juistheid van rechterlijke beslissingen – en dus ook het belang van de rechtsorde – dient, omdat de kans reëel is dat een gerechtelijke beslissing die te lang na de feiten wordt genomen ofwel een onterechte vrij-spraak zal inhouden (doordat de feiten niet langer kunnen worden bewezen), ofwel zal bestaan in een onterechte veroordeling of een te hoge straf (doordat de verdachte zelf geen bewijsmiddelen à décharge meer kan aandragen of doordat hij het bestaan van strafuitsluitende of strafverminderende verschoningsgronden niet meer aannemelijk kan maken). Door het verjaren van de strafvordering zouden aldus rechterlijke dwalingen kunnen worden vermeden⁸. Bovendien houdt de verjaring ook een waarborg in voor het recht van verdediging en het recht op een eerlijk proces, omdat aldus vermeden kan worden dat de verdachte door het verstrijken van de tijd voor de onmogelijkheid wordt geplaatst om nog elementen te verzamelen die zijn onschuld kunnen aantonen.

Soms wordt ter verdediging van de verjaring ook aangehaald dat een delinquent ondertussen heel wat kan zijn veranderd als de straf lang na de feiten wordt opgelegd⁹. Meteen rijst dan de vraag of het nog zinvol is diezelfde delinquent nog een straf op te leggen, inzonderheid wanneer dat eerder desocialiserend werkt. Maar zoals gezegd heeft ook de *benadeelde* recht op een behandeling van de zaak binnen een aanvaardbare termijn¹⁰. Bovendien zouden langdurige procedures het zicht van de burger op de uitkomst ervan verminderen en daarmee uiteindelijk ook diens vertrouwen in het strafproces als middel van handhaving van normen¹¹.

2. De nood aan een snelle, maar niet overdreven snelle justitie wordt in Frans-talige werken dikwijls omschreven als de nood aan *celeriteit* (spoed)¹² binnen het justitieel bestel. Een strafrechtsbedeling die beantwoordt aan de vereiste van celeriteit impliceert dat de strafvordering op diligente wijze wordt uitgeoefend en beoordeeld¹³. Met diligent wordt dan bedoeld dat de snelheid van justitie niet tot gevolg mag hebben dat afbreuk wordt gedaan aan de fundamentele beginselen van behoorlijk proces, zoals het vermoeden van onschuld en het recht van verdediging. Waar vermeden moet worden dat te lang na de feiten nog een strafprocedure geïnitieerd wordt, of dat een veroordeling pas wordt uitgesproken na een onaanvaardbaar lange termijn, moet dus ook rekening worden gehouden met het tegenovergestelde. Een goede verdediging vergt immers de nodige voorbereidingstijd. In die zin kunnen systemen waarbij voor de berechting van specifieke delicten een aparte procedure wordt voorzien (een zogenaamde “snelrecht”-procedure) in aanvaring komen met het recht van verdediging wanneer in die procedure onvoldoende waarborgen zijn ingebouwd om die toets te doorstaan. Met een snelle justitie worden immers niet enkel de belangen van de maat-

⁸ Cf. *infra*, randnr. 26, p. 27.

⁹ Cf. *infra*, randnr. 36, p. 34.

¹⁰ D.W. STEENHUIS, “Tijd en recht. Over het belang van een snelle afhandeling van strafzaken”, *Just. Verk.* 1992, afl. 3, 34.

¹¹ G. TANGENBERG, “Het gerechtelijk vooronderzoek en termijnverlenging. Een gevaar voor verlenging van de doorlooptijden”, *D. & D.* 1990, 732.

¹² Het woord *celeriteit* is weliswaar een letterlijke vertaling van het Franse woord *célérité*, maar wordt verder in dit werk niettemin gebruikt omdat het goed weergeeft wat ermee bedoeld wordt.

¹³ J. PRADEL, “La célérité de la procédure pénale en droit comparé”, *Rev. int. dr. pén.* 1995, vol. 66, 323.

schappij, maar ook die van de verdachte en de benadeelde beoogd. De belangen van de verdachte (inzonderheid diens recht op een eerlijk proces) mogen dus niet worden geschaad door teveel voortvarendheid. Snelheid is op zich niet pejoratief wanneer vanuit dit uitgangspunt wordt vertrokken.

3. Verschillende technieken zijn mogelijk om de snelle afhandeling van een strafproces te verzekeren. Zo bestaan er in de meeste landen alternatieve vormen van afhandeling van misdrijven (zoals het voorwaardelijk sepot en de bemiddeling), wat tot gevolg heeft dat minder misdrijven door de meestal reeds overbelaste rechtbanken moeten worden behandeld. Zo wordt in het *Verenigd Koninkrijk* relatief veel gebruik gemaakt van de “cautioning”. Deze afhandelingswijze houdt in dat de overtreder ten aanzien van wie voldoende bewijs voorhanden is enkel een waarschuwing wordt gegeven, die echter wel wordt geregistreerd¹⁴. Ook het louter seponeren van een zaak – bijvoorbeeld op grond van opportuniteitsoverwegingen – heeft uiteraard tot gevolg dat het aantal zaken waarover een rechter zich dient te buigen, wordt ingeperkt. Het is opvallend dat het aantal sepoten stijgt doorheen de jaren¹⁵. Een nog drastischer manier om de strafrechtbanken te ontlasten, is het decriminaliseren van bepaalde feiten, wat echter eerder uitzonderlijk is¹⁶.

Komt het toch tot een vervolging, dan bestaan in heel wat rechtsstelsels wettelijke voorschriften die de bespoediging van het strafproces tot doelstelling hebben. Het kan dan gaan om het opleggen van welbepaalde termijnen¹⁷ of zelfs het voorzien in een specifieke (snellere) procedure voor welbepaalde feiten¹⁸. Zeer specifiek voor het Angelsaksische recht is het systeem van *guilty pleas* en *plea bargaining*, wat uiteraard een aanzienlijk effect heeft op de gemiddelde duur van een strafzaak, omdat er nog slechts in weinig zaken een debat over de schuldvraag noodzakelijk is^{19,20}. Daarom werd reeds de vraag gesteld of de invoering van een dergelijk systeem in het Belgisch recht niet wenselijk is²¹.

¹⁴ Deze regeling is gebaseerd op een richtlijn uit 1994 (Home Office Circular 18/1994, “The cautioning of offenders”, raadpleegbaar via <http://www.homeoffice.gov.uk/inside/circs/index.html>).

¹⁵ In 2003 werd 77,57% van de zaken in ons land zonder gevolg geklasseerd (bron: gegevensbank van het College van procureurs-generaal, statistisch analisten (http://www.just.fgov.be/statistique_parquets/html/n/Stats2003.html). In 1990 en 1993 zou dat respectievelijk nog 42% en 60% geweest zijn (J. PRADEL, *l.c.*, 327). Anderzijds moet het stijgend aantal sepoten wellicht ook in verband worden gebracht met de toename van strafbare gedragingen.

¹⁶ Het aantal strafbare gedragingen is, vooral door de explosieve groei van het bijzonder strafrecht, de laatste decennia spectaculair toegenomen. De schaarse voorbeelden van decriminalisering situeren zich meestal in de ethische sfeer, zoals het afschaffen van de strafbaarheid van overspel in België.

¹⁷ Bv. termijnen waarbinnen een onderzoek moet zijn afgerond of waarbinnen een vonnis moet worden uitgesproken.

¹⁸ Zie *infra*, Snelrecht, p. 327 e.v.

¹⁹ Zie *infra*, randnr. 348, p. 332-333.

²⁰ Deze procedure is niet langer exclusief voorbehouden voor de Angelsaksische rechtscultuur. Ook in *Italië* geldt sedert de invoering van de Codice Vassali in 1989 een gelijkaardige regeling (het betreft de zgn. *applicazione della pena su richiesta delle partie*, of kortweg *patteggiamento*). Indien een akkoord wordt gesloten tussen het openbaar ministerie en de bekende verdachte, heeft deze recht op een strafvermindering van één derde. Zie hierover M. PISANI, “La célérité dans la procédure pénale Italienne”, *Rev. int. dr. pén.* 1996, vol. 66, 578-579.

²¹ Zie hierover B. DE SMET, “De versnelling van de strafrechtspleging met instemming van de verdachte. Is de invoering van een ‘guilty plea’ naar Angelsaksisch model wenselijk?”, *Panopticon* 1994, 420-444. Zie ook *infra*, randnr. 350, p. 335.

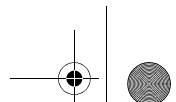
Een andere manier om procesvertraging te vermijden, bestaat in het hanteren van verjaringstermijnen. Op het Europees continent bestaat het principe van de verjaring van de strafvordering in nagenoeg elk rechtsstelsel en ook in de Angelsaksische traditie wordt voor de meeste feiten met zogenaamde *statutes of limitations* gewerkt²². Met een verjaringstermijn wordt niet enkel betracht de duur van het onderzoek binnen de perken te houden, maar ook van het gebeurlijke strafproces dat er op volgt. Nochtans moet worden vastgesteld dat de termijn vereist om een strafvordering te laten verjaren doorgaans eerder ruim is, wat ertoe leidt dat een strafvordering die weliswaar niet verjaard is, toch een oneerlijk karakter kan krijgen door de lange duur ervan. En zelfs wanneer de eerlijkheid van het proces niet in het gedrang komt, is het mogelijk dat problemen ontstaan omwille van de overschrijding van de redelijke termijn. Daarom kan in de meeste rechtsstelsels ook een beroep gedaan worden op het concept *redelijke termijn* (“undue delay” of “reasonable time”).

Welk systeem ook wordt gehanteerd, steeds is het de betrachting om de overheid er toe aan te zetten een strafprocedure binnen een aanvaardbare periode op de feiten te laten volgen (zij het dat zulks lang niet de enige doelstelling is van het stellen van temporele beperkingen aan de duur van een strafproces). Die betrachting kan slechts worden gerealiseerd door aan een eventuele onaanvaardbare duur van een proces een sanctie te koppelen. Dat kan bijvoorbeeld het verval van strafvordering zijn, of een vermindering van de straf.

4. Doel van deze studie is het verschaffen van inzicht in de verjaring van de strafvordering en de redelijke termijn als mechanismen om tijdsoverschrijding in strafprocedures tegen te gaan. Tevens wordt stil gestaan bij de vraag of ook bij de strafuitvoering rekening moet gehouden worden met het aspect tijdsoverschrijding. Ten slotte worden eveneens de mogelijkheden en beperkingen van een snelrechtprocedure onderzocht, doch niet zonder de wenselijkheid daarvan in vraag te stellen.

In globo omvat onderhavige studie vijf delen. Een eerste deel omvat de analyse van de verjaring van de strafvordering. Daarin wordt aangevangen met een korte historische analyse van het concept verjaring, om onder meer aan de hand daarvan na te gaan welke redenen ten grondslag liggen aan dat concept. Het eerste deel omvat vervolgens een studie van de juridische uitwerking van het verjaringsconcept in het Belgisch recht. Het tweede deel volgt een gelijkaardig stramien, maar dan met betrekking tot de redelijke termijn. In het derde deel wordt nagegaan of er nood is aan een procedure voor snelle berechting en aan welke voorwaarden een dergelijke procedure moet voldoen om verenigbaar te zijn met de beginselen van behoorlijk proces. Het vierde luik omvat een summier bespreking van de verjaring van de straf. Tevens wordt nagegaan of de redelijke termijnvereiste ook van toepassing is op de fase van strafuitvoering. In

²² Wat betekent dat een strafrechtelijke vervolging binnen een welbepaalde termijn moet worden ingesteld (cf. J. ZOLLAR, *Criminal statutes of limitations*, Minnesota House of Representatives, 2000, <http://www.house.leg.state.mn.us/hrd/pubs/statlmt.pdf>, 1). Dikwijls wordt naar het Angelsaksisch rechtsstelsel verwezen als zou die rechtstraditie geen verjaring kennen. De daarbij veel geciteerde regel “The King can do no wrong” (*nullum tempus occurit regi*) stamt inderdaad af uit het Engelse recht, maar kende geen navolging in de andere Angelsaksische landen (X, “The Statute of Limitations in Criminal Law: A Penetrable Barrier to Prosecution”, *U. Pa. L. Rev.* 1953-54, 631-632).

het laatste deel ten slotte, wordt getracht aan de hand van de bevindingen uit de voorgaande delen te komen tot enkele suggesties voor een nieuwe benadering van termijnoverschrijdingen in het strafproces.

